

УДК 346.5

А. А. Величко,
аспірантка кафедри
правового регулювання економіки
ДВНЗ «КНЕУ імені. Вадима Гетьмана»,
старший викладач кафедри
цивільного і господарського права
Чернігівського державного інституту економіки і управління

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ПЕВНИХ ВИДІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РАДІАЦІЙНО НЕБЕЗПЕЧНИХ ЗЕМЛЯХ

У статті розглянуто правовий механізм здійснення господарської діяльності в зоні відчуження з урахуванням діючого «чорнобильського» законодавства.

Ключові слова: радіаційно забруднені території, зона відчуження, відпрацьоване ядерне паливо (ВЯП), радіоактивні відходи (РАВ), сховище відпрацьованого ядерного палива (СВЯП).

В данной статье рассмотрен правовой механизм осуществления хозяйственной деятельности в зоне отчуждения с учетом действующего «чернобыльского» законодательства.

Ключевые слова: радиационно загрязненные территории, зона отчуждения, отработанное ядерное топливо (ОЯТ), радиоактивные отходы (РАО), хранилище отработанного ядерного топлива (ХОЯТ).

This article discusses the legal framework of economic activities in the exclusion zone, taking into account current «Chornobyl» legislation.

Key words: radiation-contaminated territory, the exclusion zone, spent nuclear fuel (SNF) and radioactive waste (RW), the storage of spent nuclear fuel (ISF).

Є обставина, на яку не звертають уваги, обговорюючи питання вступу України до Європейського Союзу — це незавершеність ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. Одним з критеріїв, що визначають готовність країни до вступу в ЄС, є рівень її ядерної та радіаційної безпеки у сфері використання ядерної енергії та достатні ресурси для його підтримки на належному рівні.

Чорнобильська катастрофа, не зважаючи на кордони, торкнулася долі мільйонів людей, зумовила виникнення на величезних терито-

ріях нових соціальних та економічних умов, з наслідками якої ми продовжуємо жити і працювати. Як виявилось, людство було не готове до розв'язання багатьох постчорнобильських проблем. Потреба у вивченні і дослідженні їх має науковий і практичний інтерес. Насамперед, це зумовлено вдосконаленням комплексу заходів по утриманню забруднених територій, їх господарське використання, можливість «переведення» окремих територій з однієї зони в іншу та пошук безпечних видів господарювання на них.

Метою даної статті є розкриття господарсько-правового аспекту здійснення певних видів господарської діяльності в зоні відчуження, в контексті подолання наслідків аварії на ЧАЕС.

Дослідженню даної проблеми приділено досить мало уваги. Хоч певні аспекти висвітлювались в працях В. І. Холоші, Н. В. Єршова та ін.

Аварія на Чорнобильській АЕС створила на значній території України небезпечну для навколишнього середовища і здоров'я людей радіаційну обстановку. Коло викликаних Чорнобильською катастрофою проблем з часом не зменшується, а навпаки, розширюється, стає гострішим, актуальнішим. Однією з найважливіших складових для вирішення цих проблем стало створення правових, організаційних і наукових засад захисту постраждалих.

До проголошення України незалежною в державі не існувало правового та законодавчого поля з питань радіаційного, соціального та медичного захисту людини від дії іонізуючого випромінювання. В деякій мірі це регулювалось санітарним законодавством Міністерства охорони здоров'я СРСР. Після 1990 року, з проголошенням державного суверенітету України, ст. 16 Основного Закону визначено, що «подолання наслідків Чорнобильської катастрофи — катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави». Для подолання наслідків цієї катастрофи у нашій державі прийнято чимало законодавчих актів, які сформували нову підгалузь права екологічної безпеки — «чорнобильське законодавство».

Фундаментом національного законодавства, що стосується подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, є Конституція України, закони, постанови Верховної Ради України, акти Президента України, нормативні акти Кабінету Міністрів України, міністерств і відомств, які регулюють питання соціального, медичного та протирадіаційного захисту населення та створюють

нормативно-правову основу для забезпечення конституційного права людини на гідне життя і здоров'я. В період з 1990 року по сьогодні нормативно-правова база з питань, що регулюють різні аспекти життєдіяльності людей постраждалих унаслідок аварії на ЧАЕС містить понад 800 документів.

Актуальність вирішення чорнобильських проблем знайшла своє відображення в «Концепції проживання населення на територіях України з підвищеними рівнями радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи». Основою законодавчого забезпечення захисту постраждалого населення є Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» та Закон України «Про правовий режим територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи».

З метою зменшення дії радіаційного опромінення на здоров'я людини та на екологічні системи, відповідно до вимог Закону [1] радіаційно забруднені території, поділені на 4 зони: зона відчуження, зона безумовного відселення, зона гарантованого відселення та посиленого радіоекологічного контролю, що гарантує забезпечення режиму охорони та використання радіоактивно забруднених територій.

Землі зони відчуження і зони обов'язкового відселення віднесені до радіаційно небезпечних земель і вилучені з господарського обороту за недоцільністю господарського використання. Не зважаючи на це, вони потребують утримання та здійснення заходів які б запобігали виносу радіонуклідів за межі зони — що в тій чи тій мірі є господарською діяльністю. Ця діяльність включає кілька напрямків.

Перший з них полягає в реабілітації зони: це водоохоронні заходи, лісогосподарська діяльність, дослідно-наукова діяльність, яка ведеться з метою відпрацювання безпечних технологій господарювання на найменш забруднених землях. Тут здійснюється роботи щодо запобігання виникненню і гасінню пожеж, дотримання природоохоронного режиму: заліснення швидкоростучими породами дерев і трав, заболочення, зачагарнення, що відіграє захисну, бар'єрну роль на шляху виносу радіонуклідів за межі зони.

Другим напрямком господарської діяльності є використання зони для експлуатації вже існуючого виробництва поводження з радіоактивними відходами та перетворення об'єкта «Укриття» в екологічно безпечну систему.

Сьогодні правова наука стоїть перед необхідністю створення сучасної, безпечної Зони, формування якої повинно відбуватися з врахуванням такого складного й незавершеного процесу, як утилізація радіоактивних відходів.

Особлива увага приділяється забезпеченню безпеки Чорнобильської АЕС відповідно до вимог Конвенції про ядерну безпеку. Так, за результатами всебічної оцінки МАГАТЕ, стан систем та енергоблоку № 2 Чорнобильської АЕС, пов'язаних зі зберіганням відпрацьованого ядерного палива (ВЯП) та поводження з радіоактивними відходами (РАВ), була підтверджена можливість безпечної експлуатації енергоблоку у понад проектний термін до 21 грудня 2018 року. Окрім того, була підтверджена можливість безпечного використання сховища відпрацьованого ядерного палива — 1 і спроможність ДСП «Чорнобильська АЕС» виконувати всі заходи щодо забезпечення безпечної експлуатації об'єкта.

Всі види діяльності в зоні проводяться з обмеженням загальної колективної дози радіоактивного опромінення та кількості залучених осіб. Але й зараз зона відчуження і зона безумовного (обов'язкового) відселення лишається територією високої техногенної безпеки, яка в останні роки є частково контрольованим джерелом радіаційного забруднення басейну р. Дніпра та прилеглих територій. Особливістю зони відчуження є те, що у 1986—1987 рр. тут активно будувався об'єкт «Укриття» та на швидкоруч споруджувалися пункти захоронення радіоактивних відходів, велика кількість несанкціонованих і неконтрольованих тимчасових сховищ радіоактивних відходів. У зоні розташована найбільша кількість радіоактивно забруднених земель України, в яких «прихована» основна маса аварійного радіоактивного викиду. На території зони зосереджені 2,8 млн кубометрів радіоактивних відходів загальною кількістю понад 200 тис. кюрі (без об'єкта «Укриття»).

Створення системи надійного захисту людей від наслідків Чорнобильської катастрофи потребує залучення значних фінансових, матеріальних і наукових ресурсів. Важливим кроком, який Україна зробила на цьому шляху, стала ратифікація у 2008 році Поправки до Конвенції про фізичний захист. Україна не лише прийняла її, але й була однією з 25 учасниць-розробників документа, що свідчить про активну позицію України у регулюванні фізичного захисту на світовій арені.

Не стоїть осторонь цих проблем і міжнародна спільнота. Між Україною та Європейським Союзом налагоджені тісні зв'язки у

сфері використання ядерної енергії та підвищенні рівня ядерної та радіаційної безпеки в рамках діючих міжнародних договорів, програм технічної допомоги. Одним із інструментів реалізації цього співробітництва є проекти Програми надання допомоги з ядерної безпеки (TACIS).

За рішенням Асамблеї донорів Чорнобильського фонду протягом останніх років Україна підписати контракти на будівництво конфайнмента над зруйнованим 4-м енергоблоком з консорціумом NOVARKA (Франція), на завершення будівництва сухого сховища відпрацьованого ядерного палива з американською компанією Holtec International, сховища ВЯП на АЕС тощо.

За підрахунками МАГАТЕ у 30 країнах світу, які використовують атомну енергію, на сьогодні, накопичено приблизно 300 тис. т відпрацьованого ядерного палива. Ці обсяги щорічно збільшуються і тільки третина з них переробляється. Та поки що жодна з країн світу не перейшла до використання таких технологій, які б дозволили повністю вирішити проблему поводження з ВЯП. Це першочергове завдання сьогодні стоїть на порядку денному як для світової спільноти, так і для національних урядів країн, які мають наміри розвивати атомну енергетику.

Визначення політики в області ядерного паливного циклу є прерогативою держави — це зафіксовано в Об'єднаній конвенції про безпеку поводження з відпрацьованим паливом і з радіоактивними відходами. Відповідно до неї, кожна країна має прийняти свою національну програму щодо поводження з ВЯП, виходячи з економічних, технічних можливостей і політичних мотивів.

Для України ця проблема є також актуальною.

Відпрацьоване ядерне паливо — це техногенний аналог корисної копалини, що містить елементи, які можуть бути повторно використані ядерним реактором іншого типу. На жаль, Україна не має таких технологій, які б використовували відпрацьоване ядерне паливо як вторинну сировину. Досліджуючи зарубіжний досвід господарського використання ВЯП, РАВ можна зазначити, що відходи є нагальною проблемою, головним боєм не лише для України, але й для економічно розвинутих країн, таких як США, Японія, Фінляндія. Тому постає нагальна необхідність створювати сховища ядерних відходів тривалого зберігання. Такі сховища слід споруджувати на великих площах, витримуючи при цьому кілометрову санітарно-захисну зону, а тому оптимальним варіантом для такого сховища є Чорнобильська зона відчуження.

Законодавчою базою для цього є основоположний законодавчий акт у вітчизняній ядерній галузі — Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку». Перші кроки в цьому напрямку були затверджені Енергетичною стратегією України на період до 2030 року. Стратегією передбачено будівництво централізованого «сухого» сховища для ВЯП вітчизняних АЕС, а також завершення створення правового поля із забезпечення екологічної безпеки при поводженні з РАВ і ВЯП. Передусім, Планом заходів на 2006—2010 рр. щодо реалізації Енергетичної стратегії у II кварталі 2007 року розроблена та затверджена Стратегія поводження з ВЯП і РАВ до 2030 року.

Іншими нормативними актами, в яких йшлося про рішення стосовно будівництва централізованого сховища відпрацьованого ядерного палива, є Указ Президента України № 156/2008 від 25.02.2008 і Рішення РНБО України від 01.02.2008 «Про безпеку ядерної енергетики держави».

18.11.2009 у Верховній Раді України був зареєстрований законопроект про прийняття за основу проекту Закону «Про розміщення, проектування та будівництво централізованого сховища відпрацьованого ядерного палива реакторів типу ВВЕР вітчизняних АЕС», який передбачає розміщення такого сховища на території Чорнобильської АЕС.

Отже, створення Зони було виправданим кроком, не лише з метою евакуації населення з найбільш радіаційно забруднених українських земель, а й через необхідність мінімізувати наслідки катастрофи. Попри всі кризи, фінансові труднощі радіаційно забруднені землі необхідно утримувати, оскільки повне припинення господарювання не дасть можливості повернути забруднені екосистеми до початкового стану, а навпаки з'явиться небезпека винесення радіонуклідів за межі Зони, якщо цю територію викинути з поля зору. Враховуючи нові результати обстежень назріла необхідність перегляду меж зон, особливо це стосується зони безумовного відселення. Переведення її в зону гарантійного добровільного відселення насамперед сприяла б покращанню привабливості постраждалих територій для вітчизняного та іноземного інвестування, подоланню негативного іміджу «забрудненої» території, а також усунула б необґрунтовані заборони щодо можливих видів господарювання.

Відкритим залишається питання будівництва централізованого сховища для ВЯП на території ЧАЕС. Будувати таке сховище в Україні потрібно, бо нинішнє поводження з відходами від АЕС

є нераціональним як з екологічного, так і з економічного боку. З економічної точки зору, розміщення СВЯП на території Чорнобильської Зони безумовно, економить сотні мільйонів доларів. Крім того в майбутньому, в Україні планується створення ядерного реактора, що працюватиме на відпрацьованому ядерному паливі.

Що ж до екологічних аспектів, то в будь-якому випадку ми зберігатимемо ВЯП на власній території. Те паливо, яке безпосередньо одразу піде на захоронення, є набагато безпечнішим, аніж те, яке через рік-два поверне нам Росія. До того ж техногенна та екологічна ядерна безпека буде забезпечена шляхом запровадження найкращих світових технологій, що матимуть місце при спорудженні нового сховища. При цьому, слід приділити увагу контролю, експертизі, поглибленому й прозорому інформуванню громадськості.

Для спростування спекуляцій щодо перетворення України на світове звалище ядерних відходів, слід зауважити, що вітчизняне законодавство за жодних умов не дозволяє цього зробити. Відповідно до основних принципів висвітлених у Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» (ст. 4) «не може бути дозволена жодна діяльність, пов'язана з іонізуючим випромінюванням, якщо кінцева вигода від такої діяльності не перевищує заподіяної нею шкоди».

Література

1. Закон України «Про правовий режим територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи».
2. Закон України від 27.02.1991 року // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws>.
3. Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» в редакції від 19.12.1991 року // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2861-15>.
4. Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» № 40/95-ВР від 08.02.1995.) // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=>
5. Закон України «Про порядок прийняття рішень про розміщення, проектування, будівництво ядерних установок і об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, які мають загальнодержавне значення» № 2861 від 08.09.2005 р. // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2861-15>).

6. Закон України «Про поводження з радіоактивними відходами» № 255/95 — ВР від 17.09.2008 // ВВР. — 2008. — № 52. — ст. 394 // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=255%2F95-%E2%F0>.

7. Об'єднана конвенція про безпеку поводження з відпрацьованим паливом та з радіоактивними відходами. (ратифікована ВРУ 20.04.2000) // http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_335.

Стаття надійшла до друку 20 червня 2011 року.

УДК 346.9

I. О. Віхрова, асистент кафедри правових дисциплін
Чернігівського національного педагогічного
університету імені Т.Г. Шевченка,
аспірантка Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана

ФУНКЦІЇ ТА СТРУКТУРА ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ У ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИНАХ У СФЕРІ ЛІКВІДАЦІЇ НАСЛІДКІВ АВАРІЇ НА ЧАЕС

Відшкодування збитків у господарських відносинах у сфері ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС характеризується як вид господарсько-правової відповідальності у цій сфері, виявляються його особливості, аналізуються функції та якісна структура.

Ключові слова: відшкодування збитків у господарських відносинах, реальні збитки, втрачена вигода, матеріальна компенсація моральної шкоди, сфера ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС.

Возмещение убытков в хозяйственных отношениях в сфере ликвидации последствий аварии на ЧАЭС характеризуется как вид хозяйственно-правовой ответственности в этой сфере, выявляются его особенности, анализируются функции и качественная структура.

Ключевые слова: возмещение убытков в хозяйственных отношениях, реальные убытки, упущенная выгода, материальная компенсация морального вреда, сфера ликвидации последствий аварии на ЧАЭС.

Damages in economic relations in the aftermath of the accident at Chernobyl is characterized as a kind of economic and legal responsibilities in this area found its features, functions and qualitative analysis of the structure.